

Отримано: 26 травня 2023 р.

Прорецензовано: 13 червня 2023 р.

Прийнято до друку: 17 червня 2023 р.

e-mail: o.dobryanskyu@yahoo.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0003-3297-3571>

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-29(57)-50-54

Добрянський О. І. Екзогенні детермінанти економічної безпеки країни в умовах глобальної волатильності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, червень 2023. № 29(57). С. 50–54.

УДК: 338.22

Добрянський Олег Іванович,
кандидат економічних наук,
Київська митниця Держмитслужби

ЕКЗОГЕННІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ВОЛАТИЛЬНОСТІ

У статті досліджено специфічні фактори, які впливають на економічну безпеку країни в умовах зростання глобальної волатильності. Розглянуто сутність екзогенних чинників, що впливають на стан економічної безпеки, як-от: міжнародна торгівля, зовнішні інвестиції та міжнародні фінансові ринки. Проаналізовано вплив поточних геополітичних змін, макроекономічних шоків та кризових ситуацій на економічну стійкість країни. Доведено важливість розвитку стратегій ризик-менеджменту та диверсифікації ризиків з метою забезпечення належного рівня економічної безпеки держави в умовах непередбачуваності глобального середовища. Актуалізовано важливість розвитку механізмів адаптації та резервування, а також розумного управління ризиками для забезпечення стабільності економічної системи країни. На основі врахування зазначених детермінантів визначено ряд пропозицій стосовно необхідності вжиття регулятивних політичних та економічних заходів, які можуть зміцнити економічну безпеку країни в сучасних умовах.

Ключові слова: економічна безпека, глобальна волатильність, фактори нестабільності, ризик-менеджмент.

Oleh Dobryanskyu,
Candidate of economic sciences,
Kyiv Customs of the State Customs Service of Ukraine

EXOGENOUS DETERMINANTS OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE COUNTRY IN CONDITIONS OF GLOBAL VOLATILITY

The article focuses on examining specific factors that influence the economic security of countries in the face of increasing global volatility. It explores the essence of exogenous factors, such as international trade, foreign investments, and international financial markets, and their impact on the state of economic security. The analysis considers the effects of current geopolitical changes, macroeconomic shocks, and crisis situations on a country's economic stability. The importance of developing risk management strategies and diversifying risks to maintain an appropriate level of economic security in an unpredictable global environment is emphasized. The article also highlights the significance of developing adaptation and reserve mechanisms, as well as implementing prudent risk management practices, to ensure the stability of a country's economic system. Based on the identified determinants, several proposals are put forward regarding the need for regulatory political and economic measures that can enhance a country's economic security in modern conditions.

The constant growth of interdependence in international markets, capital mobility, and the expansion of foreign trade volumes present new challenges and threats to the economic stability of countries. Exogenous determinants, which are external factors beyond the direct control of the state, have a significant impact on economic security. The current environment of global volatility, including financial crises, trade conflicts, unpredictable changes in global commodity markets, and major shifts in the geopolitical sphere, greatly affect economic security. These factors can lead to economic disruptions, reduced production, increased unemployment and inflation, disruptions in financial stability, and generate additional threats to socio-political stability. Therefore, understanding exogenous determinants and their influence on economic security is crucial for developing effective risk management strategies and ensuring the stability of a country's economy.

Keywords: economic security, global volatility, instability factors, risk management.

Постановка проблеми. За останні десятиліття значне посилення темпів глобалізації світової економічної системи викликало суттєві зміни в умовах функціонування національних економік окремих країн та в забезпеченні їх економічної безпеки. При цьому постійне зростання взаємозалежності міжнародних ринків, мобільності капіталу та зростання обсягів зовнішньої торгівлі створюють нові виклики і загрози для економічної стійкості різних країн. Одним із основних факторів, які впливають на економічну безпеку країн у сучасних умовах, є екзогенні детермінанти, тобто зовнішні фактори, які перебувають поза прямим контролем держави, що ускладнює діяльність із регулювання деструктивного впливу ризиків та загроз.

Поточні умови глобальної волатильності, як-от: фінансові кризи, торговельні конфлікти, непрогнозовані зміни на світових товарних ринках та суттєві зміни в геополітичній сфері – формують значний вплив на стан економічної безпеки. Вони можуть призводити до економічних розладів, зменшення виробництва, зростання безробіття та інфляції, порушення фінансової стійкості та генерують додаткові загрози соціально-політичній стабільності. Таким чином, можна стверджувати, що розуміння екзогенних детермінантів та їх впливу на економічну безпеку в цей час набуває критично важливого значення для розробки ефективних стратегій управління ризиками та забезпечення стабільності економіки країни. Усе це й обумовило актуальність дослідження принципів формування економічної безпеки держави на засадах врахування деструктивного впливу зовнішніх чинників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна безпека є однією з ключових проблем сучасних держав, особливо в умовах глобальної волатильності та нестабільності. Існує значна кількість наукових напрацювань, у яких досліджуються екзогенні детермінанти економічної безпеки країни, зокрема їх вплив на сталість та стійкість національної економіки. При цьому багато дослідників зосереджуються на вивченні впливу глобальної волатильності на економічну безпеку країни. Зокрема, Ю. О. Чалюкстверджує, що коливання валютних курсів, цін на нафту та інші фінансові індикатори можуть створювати ризики для економічної безпеки країни. При цьому підкреслюється необхідність впровадження механізмів для зменшення впливу глобальної волатильності та забезпечення стабільності економічної системи держави [5].

Іншим важливим аспектом екзогенних детермінантів економічної безпеки є міжнародна торгівля та інвестиції. Багато науковців присвятили свої дослідження вивченню впливу цих факторів на економічну безпеку країни. Так, Т. О. Шматковська в контексті цифровізації міжнародної економічної системи виявила, що вільна торгівля та інвестиції сприяють економічному зростанню та сталості, а також забезпечують різноманіття ринків та джерел доходів. Однак, залежність від зовнішньої торгівлі та інвестицій може також створювати ризики, особливо в умовах глобальної волатильності. Важливим аспектом у цьому випадку є здатність країни ефективно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі та адаптуватися до них [7].

Фінансова стабільність також є ключовим елементом економічної безпеки країни. Багато досліджень вивчають вплив фінансової нестабільності на економіку країни та шляхи забезпечення фінансової стійкості. Зокрема, Л. В. Вербівська в процесі дослідження ролі інвестиційного та фінансового регулювання наголошує на необхідності вдосконалення механізмів моніторингу та контролю за фінансовим сектором з метою запобігання фінансовим кризам та забезпечення стабільності економічної системи [2].

Крім того, проблематика забезпечення економічної безпеки держави в контексті уникнення ризиків та загроз, що генеруються в глобальному середовищі, достатньо широко розглянута в працях таких науковців та практиків: О. Ареф'єва [1], А. Бобкова [8], М. Дзямулич [3], О. Урбан [4], Н. Фергюсон [9] та ін.

Однак, комплексний підхід щодо забезпечення економічної безпеки держави в сучасних умовах потребує подальших досліджень у цій сфері, що може сприяти поглибленню розуміння проблематики та розробці ефективних стратегій для забезпечення економічної безпеки.

Мета дослідження: дослідити та проаналізувати екзогенні детермінанти, які впливають на економічну безпеку країни в умовах глобальної волатильності для з'ясування основних факторів та механізмів, які спричиняють економічні ризики та загрози, а також для розробки рекомендацій та стратегій регулятивних та економічних заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфіка сучасного стану глобальної економічної полягає у суттєвому зростанні волатильності в усіх економічних процесах. Таким чином, вона стає невід'ємним елементом та ключовою характеристикою сучасного економічного середовища. З іншого боку, необхідність забезпечення належного рівня економічної безпеки за таких умов стає надзвичайно важливим завданням для будь-якої країни. При цьому екзогенні детермінанти економічної безпеки відіграють важливу роль у формуванні стійкості та забезпечення належних темпів сталого розвитку національної економіки.

Сутність екзогенних детермінантів полягає у тому, що вони є зовнішніми факторами, які впливають на стан економічної безпеки країни і не залежать від її внутрішньої політики. При цьому однією з найважливіших екзогенних детермінантів є саме глобальна волатильність, яка характеризується швидкими змінами у світових фінансових ринках, коливаннями цін на товари та послуги, а також підвищеним рівнем політичної та соціальної нестабільності.

Водночас останні дослідження у сфері економічної безпеки свідчать про наявність одночасно кількох ключових екзогенних детермінантів економічної безпеки. Насамперед до них належать міжнародна торгівля та інвестиції, які мають суттєвий вплив на стан економічної безпеки країни. Вільний доступ до зовнішніх ринків сприяє зростанню економіки і забезпечує стабільний потік доходів. Однак, залежність від зовнішнього попиту та волатильності світових товарних ринків також може генерувати ризики для економічної безпеки країни.

Ще однією важливою детермінантою економічної безпеки є фінансова стабільність, котра стосується як фінансової та банківської системи країни, так і загалом її становища на світовому фінансовому ринку, котре гарантує доступ до міжнародного фінансування. При цьому системні фінансові кризи, які можуть виникати через глобальну волатильність, зазвичай створюють серйозний негативний вплив на економічну систему країни. Відтак, досягнення економічної безпеки країни можливе лише за рахунок ефективного фінансового регулювання, що передбачає необхідність запровадження механізмів для запобігання та реагування на фінансові кризи.

В останні роки до числа загроз економічній безпеці стрімко увійшли фактори політичної стабільності. Нестабільні політичні умови, політичні конфлікти та неспокій можуть спричинити зниження довіри інвесторів, зменшення іноземних інвестицій та загрозу економічній безпеці країни. Яскравим прикладом реалізації такої загрози є російська військова агресія проти України, котра вплинула на стан усієї глобальної економічної системи. Усе це зумовлює зростання значення стабільних політичних інституцій і міждержавних об'єднань, які шляхом гарантування демократичних процесів формують умови для забезпечення економічної безпеки країн-учасниць.

Загалом, зважаючи на значне число факторів, котрі можуть бути зараховані до детермінант економічної безпеки та ризиків, котрі можуть генеруватися в глобальному середовищі, варто розглянути головні ризики глобальної економічної та соціально-політичної системи, які були визначені протягом останніх років на всесвітньому економічному форумі (табл. 1).

Таблиця 1

**Ключові глобальні ризики, відповідно до звітів Світового економічного форуму у Давосі
2019–2023 рр.**

Рік	Ключові глобальні ризики з точки зору ймовірності	Ключові глобальні ризики з точки зору впливу
2019	Екстремальні погодні явища Зміна клімату Стихійні лиха Шахрайство або крадіжки даних Кібератаки	Зброя масового ураження Зміна клімату Екстремальні погодні явища Водні кризи Стихійні лиха
2020	Екстремальні погодні явища Зміна клімату Стихійні лиха Втрата біорізноманіття Техногенні екологічні катастрофи	Зміна клімату Зброя масового ураження Втрата біорізноманіття Екстремальні погодні явища Водні кризи
2021	Екстремальні погодні явища Зміна клімату Негативний вплив людини на навколишнє середовище Інфекційні захворювання Втрата біорізноманіття	Інфекційні захворювання Зміна клімату Зброя масового ураження Втрата біорізноманіття Криза природних ресурсів
2022	Зміна клімату Екстремальні погодні явища Втрата біорізноманіття Ерозія соціальної згуртованості Недостатність засобів для існування	Екстремальні погодні явища Недостатність засобів для існування Зміна клімату Ерозія соціальної згуртованості Інфекційні захворювання
2023	Криза вартості життя Екстремальні погодні явища Гео економічне протистояння Зміна клімату Розмивання соціальної єдності та поляризація суспільства	Зміна клімату Неспроможність адаптуватися до зміни клімату Екстремальні погодні явища Втрата біорізноманіття Масштабна вимушена міграція

Джерело: [11].

Як бачимо, загальний перелік ризиків, що впливають на глобальну систему, достатньо різноманітний, хоча й відрізняється рік від року за своїм впливом та ймовірністю. При цьому, хоча більшість з визначених ключових ризиків не мають безпосередньо економічного характеру, втім наслідки їх реалізації здатні доволі серйозно змінити економічні баланси у світовому масштабі, що спричинить суттєвий негативний вплив на національні економіки окремих країн. У свою чергу, таке розбалансування призведе до негативних змін у сфері економічної безпеки як на глобальному, так і на національному рівні.

Проте, врахування впливу зазначених глобальних ризиків потребує розробки окремих програм у сфері економічної безпеки, які у зв'язку із суттєвою різницею між сутнісними характеристиками цих ризиків будуть достатньо сильно відрізнятися між собою за напрямком регулятивного впливу на економічну систему щодо уникнення цих загроз. Тому виникає потреба універсалізації підходів щодо розробки програм уникнення впливу глобальних ризиків та оцінки готовності країни до реагування на їх реалізацію. Оскільки традиційні підходи до оцінки економічної безпеки, що базуються на визначенні інтегральних

індексів у цьому аспекті не можуть бути застосовані, оскільки потребують опрацювання надзвичайно великого обсягу даних в глобальному масштабі, то варто визначити інший індикатор, на основі якого можна було б дати оцінку готовності економічної системи країни до наслідків глобальної волатильності.

У якості такого індикатора варто застосувати Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index), який є комплексним рейтинговим інструментом, створеним для оцінки і порівняння інноваційного потенціалу та результативності країн у світі. Хоча цей індекс не є специфічно зорієнтованим на оцінку ступеня готовності країни до глобальних загроз економічній безпеці, він може надати корисні відомості та показники, які можна використовувати при такій оцінці. При цьому до числа таких показників належать:

1. Інноваційна інфраструктура – Глобальний індекс інновацій аналізує наявність та якість наукових досліджень, технологічних центрів, університетів, бізнес-інкубаторів та інших інфраструктурних елементів, які сприяють інноваційному розвитку країни. Сильна інноваційна інфраструктура може допомогти країні швидше реагувати на глобальні загрози.

2. Знання та технологічний потенціал – глобальний індекс враховує рівень освіти, наукових досягнень та доступу до новітніх технологій у країні. Країни з високим рівнем знань та технологічним потенціалом часто мають більші можливості для швидкого реагування на економічні загрози та використання інноваційних рішень.

3. Інноваційна діяльність підприємств – індекс охоплює показники, які характеризують інноваційну активність підприємств у країні, як-от: витрати на дослідження і розвиток, патентна активність та комерціалізація нових технологій. Країни з високим рівнем інноваційної діяльності зазвичай мають більшу готовність до економічних загроз, оскільки вони можуть швидше реагувати на зміни та впроваджувати нові рішення.

4. Міжнародна співпраця та трансфер технологій – глобальний індекс враховує рівень залучення країни до міжнародної співпраці в галузі науки, технологій та інновацій, які можуть підвищити готовність країни до глобальних загроз на основі обміну знаннями та досвідом з іншими країнами [10].

Загалом усі ці показники можуть служити основою для аналізу і порівняння ступеня готовності країни до глобальних загроз економічній безпеці. Проте, важливо враховувати, що в конкретному розумінні наведений не є безпосереднім індикатором готовності країни до конкретних загроз, а лише надає загальну картину інноваційного потенціалу та середовища в країні. Однак саме цей фактор дозволяє розвинути країнам більш ефективно реагувати на глобальну волатильність і здійснювати успішну діяльність з реагування на зовнішні ризики та загрози.

Відтак варто розглянути безпековий рейтинг країн світу на основі глобального індексу інновацій (табл. 2).

Таблиця 2

Рейтинг Global Innovation Index провідних країн світу за 2022 р.

Ранг	Країна	Індекс
1	Швейцарія	64.6
2	США	61.8
3	Швеція	61.6
4	Великобританія	59.7
5	Нідерланди	58.0
6	Республіка Корея	57.8
7	Сінгапур	57.3
8	Німеччина	57.2
9	Фінляндія	56.9
10	Данія, Норвегія	55.9
11	Китай	55.3
12	Франція	55.0
13	Японія	53.6
14	Гонконг (Китай)	51.8
15	Канада	50.8
16	Ізраїль	50.2
17	Австрія	50.2
18	Естонія	50.2
19	Люксембург	49.8
20	Ісландія	49.5
...
57	Україна	31,0

Джерело: [10].

Загалом можна стверджувати, що Global Innovation Index може мати певну ефективність для оцінки готовності країни до впливу глобальної волатильності, оскільки він враховує деякі фактори, що можуть

вплинути на здатність країни адаптуватися до змін і зберігати конкурентоспроможність. Разом з тим варто зазначити, що для більш комплексної оцінки готовності економічної системи країни до глобальних загроз варто використовувати додаткові індикатори та аналітичні інструменти, як-от: рейтинги ризиків, оцінка політичної та економічної стабільності, аналіз економічної резильєнтності тощо.

Висновки. Таким чином, робимо висновок, що глобальні виклики та загрози вимагають належної реакції та готовності з боку окремих країн для забезпечення належного рівня їх економічної безпеки. При цьому одним із інструментів, який може бути використаний для визначення готовності країни до реалізації глобальних ризиків, є Глобальний індекс інновацій, який зосереджений на вимірюванні і порівнянні інноваційного потенціалу країн і охоплює аспекти, які можуть сприяти адаптації та стійкості країни у мінливих умовах зовнішнього середовища. При цьому оцінка готовності системи економічної безпеки країни до реалізації глобальних ризиків має бути комплексною та містити інші фактори, як-от: рейтинги ризиків, політична та економічна стабільність, інфраструктурний розвиток та соціально-економічні аспекти.

Загалом, для забезпечення економічної безпеки країни в умовах глобальної волатильності варто використовувати інтегрований підхід, комбінуючи різні аналітичні інструментами та оцінки впливу ризиків. Тільки такий комплексний підхід дозволить отримати найповнішу картину готовності країни до впливу глобальних змін. Для цього в рамках формування стратегій економічної безпеки країни необхідно активно реагувати на зміни, розробляти та імплементувати заходи, які сприятимуть забезпеченню стабільності та стійкості національної економіки в умовах глобальної волатильності.

Література:

1. Ареф'єва О. В., Кузенко Т. Б. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 1. С. 98–103.
2. Arefieva, O. V., & Kuzenko, T. B. (2009), *Ekonomichni osnovy formuvannia finansovoi skladovoi ekonomichnoi bezpeky* [Economic foundations of the formation of the financial component of economic security]. *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 1, pp. 98–103. (in Ukrainian)
3. Вербівська Л. В. Інвестиційна стратегія соціально-економічного розвитку регіону: зміст і структура. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Інноваційний розвиток економіки*. 2007. С. 3–34.
4. Verbivska, L. V. (2007). *Investytsiina strategiasotsialno-ekonomichnogo rozvytkuregionu: zmist i struktura* [Investment strategy of socio-economic development of the region: content and structure]. *Sotsialno-ekonomichni doslidzhennia v perekhidnyi period. Innovatsiyni rozvytok ekonomiky*, pp. 3–34. (in Ukrainian)
5. Дзямулич М. І., Урбан О. А. Концептуальні засади формування соціальної економіки в Україні. *Економічні науки: збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія «Регіональна економіка»*. 2022. Вип. 19 (75). С. 68–74.
6. Dziamulych, M. I., & Urban, O. A. (2022). *Kontseptualni zasady formuvannia sotsialnoi ekonomiky v Ukraini* [Conceptual foundations of social economy formation in Ukraine]. *Ekonomichni nauky: Zbirnyk naukovykh prats Luts'koho natsionalnoho tekhnichnogo universytetu. Serii «Regionalna ekonomika»*, vol. 19(75), pp. 68–74. (in Ukrainian)
7. Урбан О. А., Дзямулич М. І., Чиж Н. М. Концепція сталого розвитку в умовах глобалізації світової економіки. *Економічний форум*. 2023. № 2. С. 47–52.
8. Urban, O. A., Dziamulych, M. I., Chyzh, N. M. (2023). *Kontseptsiia stalogo rozvytkuv umovakh globalozatsii svitovoi ekonomiky* [The concept of sustainable development in the conditions of globalization of the world economy]. *Ekonomichni forum*, vol. 2, pp. 47–52. (in Ukrainian)
9. Чалюк Ю. О. Індекси як критерії оцінки міжнародної соціально-економічної динаміки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. Вип. 31. С. 138–145.
10. Chaliuk, Yu. O. (2020). *Indeksi yak kryterii otsinky mizhnarodnoi sotsialno-ekonomichnoi dynamiky* [Indices as evaluation criteria of international socio-economic dynamics]. *NaukovyivisnykUzhhorodskohonatsionalnogoUniversytetu. Seria: Mizhnarodniekonomichnivsdnocyntasvitovehospodarstvo*, vol. 31, pp. 138–145. (in Ukrainian)
11. Чалюк Ю. О., Кириленко В. І. Інноваційність економік світу. *Підприємництво та інновації*. 2020. Вип. 15. С. 7–14.
12. Chaliuk, Yu. O., & Kyrylenko, V. I. (2020). *Innovatsiynist ekonomik svitu* [Innovativeness of world economies]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, vol. 15, pp. 7–14. (in Ukrainian)
13. Шматковська Т. О., Дзямулич М. І., Сташук О. В. Особливості моделювання бізнес-процесів в умовах формування цифрової економіки. *Економіка та суспільство*. 2021. № 26.
14. Shmatkovska, T., Dziamulych, M. & Stashchuk, O. (2021). *Osoblyvosti modeliuvannia bisnes-protsesiv v umovakh formuvannia tsyfrovoy ekonomiky* [Peculiarities of modeling business processes in the conditions of the formation of the digital economy]. *Ekonomka ta suspilstvo*, vol. 26. (in Ukrainian)
15. Bobkova, A., Andryeyeva, N., Verbivska, L., Kozlovtsseva, V., Velychko, V. Environmental Responsibility in the Development of Green Entrepreneurship. *Estudios de Economia Aplicada*. 2020. Vol. 38(4).
16. Ferguson, N. Public finance and national security: The domestic origins of the first world war revisited. *Past & Present*. 1994. Vol. 142. Pp. 141–168.
17. Global Innovation Index 2022: What is the future of innovation-driven growth?. Geneva: WIPO, 2022. 266 p.
18. World Economic Forum. URL: <https://www3.weforum.org/> (дата звернення: 20.05.2023).